

**ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРЯДІВ І ВІРУВАНЬ РУМУНІВ БУКОВИНИ
У ПРАЦІ Д. ДАНА “НАРОДНІ ВІРУВАННЯ БУКОВИНЦІВ”****Антоній МОЙСЕЙ,**Буковинський державний медичний університет,
antoniimoisei@bsmu.edu.ua,**Аркадій МОЙСЕЙ**Румунський культурний центр Є. Хурмузакі, Чернівці (Україна)
arcadiimoisei@gmail.com**THE RITES AND BELIEFS OF THE ROMANIANS IN BUKOVINA
(D. DAN “FOLK BELIEFS OF BUKOVYNA” STUDY)****Antoni MOYSEY,**Bukovinian State Medical University,
ORCID ID: 0000-0001-5295-2271, RESEARCHER ID S-5261-2016**Arcadi MOISEY**

Romanian Cultural Center E. Hurmuzaki Chernivtsi (Ukraine)

Антоній Мойсей. Исследование обрядов и верований румынов Буковины в труде Д. Дана “Народные верования буковинцев”. Резюме. В предложенном исследовании продолжен анализ работы Дмитрия Дана “Народные верования буковинцев”, опубликованной в 21 номере “Листка “Газеты Буковины” за 1894–1895 гг. Из-за трудностей перевода с румынского на украинский язык отсутствуют все его работы в отечественных библиотеках, в Украине работы Д. Дана остались малоизвестными, потому их анализ и перевод являются **актуальными** для украинской исторической и этнологической науки.

Целью данной работы – комплексное исследование обрядов и верований румын Буковины в работе Д. Дана “Народные верования буковинцев”: родильная, семейная, похоронно-поминальная обрядность, народная медицина, окказиональные обычаи и обряды и др. **Методология** исследования основывается на анализе, историческом подходе и переводе с румынского языка.

Выводы. В предложенной статье проанализированы записи исследователя в сфере семейной обрядности (участие девушек в танцах, роль непочтой воды, процесс помолвки, венчания, свадьбы, рождения ребенка, его защита, крещение), погребального обряда, народной медицины, защиты животных и др. Исследование подкреплено переводом верований и обрядов этой работы. Работа не была издана отдельной книгой, материалы не были систематизированы, однако широко раскрывает верования людей этого региона почти во всех сферах жизни. Она позволяет создавать определенное представление о мировосприятии человека той эпохи и проследить процесс его эволюции. Она дополняет этнографические данные, собранные на Буковине другими этнографами. Работа ценна еще тем, что написана человеком, который жил в этой среде много лет и знал в совершенстве обычаи и обряды народа.

Ключевые слова: Д. Дан, “Народные верования буковинцев”, верования, семейная обрядность, похороны, народная медицина.

Вступ. XIX століття – час розширення просвітницьких ідей в Європі. Підсилені революційними подіями 1848–1849 рр. (“весною народів”), виникненням національних рухів, ці ідеї збагатилися підвищеною увагою інтелектуальної еліти різних країн до свого народу. Наукові кола були стурбовані тим, що в період розвитку індустріального суспільства можна загубити знання про етнографічні особливості та фольклор аграрних громад.

На Буковині, яка в той період знаходилась у складі Австрійської, згодом Австро-Угорської імперії, представники різних етносів також проявляли цікавість до етнографічних знань і до збору фольклору. Серед румунських дослідників традиційної культури населення Буковини (С.Ф. Маріан, І. Сбіера, Є. Нікуліце-Воронка, А. Горовей, Т. Памфіле, Л. Боднереску та ін.) певну позицію зайняв також Дімітрій Дан (1856–1927).

Дімітрій Дан – буковинець за походженням (м. Сучава сучасного Сучавського повіту Румунії), служив

священником у декількох румунських та українських селах Буковини. Він зацікавився збором звичаїв та обрядів, фольклором буковинців, написав чимало народознавчих та історичних праць. Відзначений з цього приводу нагородами Румунії та Австро-Угорщини, низка його праць видані за підтримки Румунської академії наук та Буковинської митрополії. Був одним із авторів книги “Буковина”, відомого на той час багатотомного видання “Австро-угорська монархія у слові та малюнку” (“Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild”). У 1904 р. обраний членом-кореспондентом Румунської академії наук.

Визначальною рисою його етнографічних досліджень можна визнати науковий інтерес до вивчення етнічних груп Буковини. Д. Дан більш уважно підійшов до вивчення звичаїв, обрядів і вірувань буковинських етносів, що населяють цей край, дослідив їхню матеріальну культуру. Йому належать етнографічні розвідки духовної та матеріальної культури буковинських вірмен¹, циган²,

¹ Dan D. Armenii orientali din Bucovina [Eastern Armenians of Bukovina], Cernăuți: Tipografia și Litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici, 1891, 45 p.; Dan D. Obiceiuri și credințe armene la naștere, nuntă și înmormântare [Armenian rites and beliefs related to families, weddings and funerals], Cernăuți: Societatea tipografică bucovineană, 1904, 20 p. [in Romanian].

² Dan D. Țiganiii din Bucovina [Gypsies in Bukovina], Cernăuți: Tipografia și Litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici, 1892, 32 p. [in Romanian].

липованів³, євреїв⁴ та найбільш численного зі своїх сусідів – українців. Особливе місце в цьому плані належить праці Дімітрія Дана "Русини на Буковині"⁵.

Через труднощі перекладу з румунської на українську мову, відсутність усіх його праць у вітчизняних бібліотеках в Україні праці Д. Дана залишилися маловідомими, тому їхній аналіз і переклад стають **актуальними** для української історичної та етнологічної науки.

Спеціальних наукових розвідок, присвячених Д. Дану, вкрай мало як в українській, так і в румунській **історіографії**. Сьогодні можна згадати праці румунських науковців Л. Боднереску⁶, М. Бокі⁷, О. Герасіма⁸, Г. Кардаша⁹, І. Кенді¹⁰, Логіна¹¹ та ін., де подано в основному коротенькі біографічні дані, перелік або ж оглядову характеристику кількох праць ученого. Однак, один з авторів цієї статті опублікував розділ монографії, присвячений етнографічній спадщині Д. Дана¹². Згодом інформація про Дімітрія Дана, особливо біографічні дані та його характеристика як дослідника етносів Буковини, з'являється в українській історіографії: у працях колег по кафедрі етнології, античної та середньовічної історії ЧНУ – Георгія Кожолянка та Михайла Чучка.

В одній з наших попередніх праць¹³ зроблена спроба аналізу його "Народних вірувань буковинців" (інший переклад: "Буковинські народні вірування" – "Credințe populare bucovinene"). У ній проаналізовано звичаї та вірування, пов'язані з календарною обрядовістю: ворожіння дівчат; народні способи угадування погоди на наступний рік; захисні дії, пов'язані з циклом "вовчих свят"; вірування, пов'язані із народною метеорологією; сновидіння тощо. Беручи до уваги той факт, що Д. Дан надрукував опис 1000 вірувань та обрядів, решта матеріалів залишаються невідомими для української науки.

Метою роботи є комплексне дослідження обрядів і

вірувань румунів Буковини в праці Д. Дана "Народні вірування буковинців": родильна, сімейна, похоронно-поминальна обрядовість, народна медицина, оказіональні звичаї та обряди тощо. У статті **вперше в українській науці** подано оригінальні тексти звичаїв та обрядів, зібраних Д. Даном, та їхній переклад українською мовою. Звісно, така робота із заповнення лакун в українському народознавстві ставить перед нами у майбутньому завдання видання та перекладу найвизначніших праць ученого.

Основна частина. "Газета Буковини" була виданням літературного плану, яке випускалось в Чернівцях з 1891 до 1897 рр. Крім літературних творів, тематика газети стосувалась освіти, національного питання, церкви, мови, економіки, єдності румунів Буковини. У "Листку" часто публікували фольклорні матеріали з колекцій відомих румунських етнографів того часу: Є. Севастос, Є. Нікулице-Воронки, С.Ф. Маріана та ін.

Матеріали, які надав редакції "Газета Буковини" Д. Дан, були розміщені в 21-му номері за 1894–1895 роки під загальною назвою "Буковинські народні вірування"¹⁴ (всього 1000 позицій). На жаль, окремою книгою ці вірування не були видані, хоча вони становлять неабиякий інтерес і є важливими для розуміння ментальності сільського населення другої половини XIX ст. Матеріали книги дозволяють досліднику зазирнути у глибину віків, де багато обрядів зазнали трансформації.

Багато матеріалів, виданих у ті часи, стосувалися сімейної обрядовості, починаючи з дошлюбного життя молоді, заручин, вінчання й до появи народженої дитини з багатьма ритуалами її захисту від хвороб і злих духів. "Народні вірування буковинців" не є послідовною розповіддю про сімейну обрядовість. Праця представляє читачу лише повір'я з різних сторін життя буковинця, не завжди розташованих системно, а епізодично,

³ Dan D. Lipovenii din Bucovina [Lipovani in Bukovina], Cernăuți: Tipo-Litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievicei, 1894, 43 p.

⁴ Dan D. Evreii din Bucovina. Studiu istoric, cultural, etnografic și folcloric [Jews of Bukovina. Historical, cultural, ethnographic and folklore studies], Cernăuți, 1899, 37 p. [in Romanian].

⁵ Dan D. Rutenii din Bucovina (schită etnografică) [Ruthenians of Bukovina (ethnographic studies)], Cernăuți, 1913, 44 p. [in Romanian].

⁶ Bodnărescu L. Autorii români bucovineni. Repertoriu [Romanian authors of Bukovina. Directory-book], Cernăuți: Societatea tipografică bucovineană, 1903, 90 p [in Romanian].

⁷ Boca M. Preotul Dimitrie Dan [Priest Demetrius Dan], Mitropolia Moldovei [Metropolitan of Moldova], Iași, 1963, N. 9–10, P. 610–613 [in Romanian].

⁸ Gherasim O. Preotul Dimitrie Dan, istoric și folclorist. 40 de ani de la moartea sa [Priest Dimitri Dan, historian and folklorist. 40 years since his death], Mitropolia Moldovei și Sucevii [Metropolis of Moldova and Suceava], 1967, N. 11–12, P. 699–701 [in Romanian].

⁹ Cardaș G. Documente literare. Studii și documente [Literary documents. Studies and documents], București: Minerva, 1973, Vol. II, 408 p. [in Romanian].

¹⁰ Chendi I. Doi membri corespondenți ai Academiei, Enea Hodos și Dimitrie Dan [Two Corresponding Members of the Romanian Academy of Sciences: Enea Hodos and Dimitri Dan], Semănătorul, 1904, A. III, P. 14 [in Romanian].

¹¹ Loghin C. Scriitori bucovineni [Bukovinian writers], București: Reforma socială, 1924, p. 209–215; Loghin C. Antologia scrisului bucovinean [Anthology of Bukovinian writing], Cernăuți, Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1938, Vol. II., p. 139–142 [in Romanian].

¹² Moisei A.A. Tradysiina kultura naselelnia Bukovyny u naukovykh pratsiakh rumunskykh doslidnykiv druhoi polovyny XIX – pochatu XX st. [Traditional culture of the population of Bukovina in the scientific works of Romanian researchers of the second half of the XIX–early XX centuries], Chernivtsi: Ruta, 2005, p. 102–120; Moisei A.A. Dimitrii Dan (1856–1927) – doslidnyk etnosiv Bukovyny [Dimitri Dan (1856 - 1927) - researcher of the ethnic groups of Bukovina], Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkeolohii ta etnolohii: Zbirnyk naukovykh prats [Issues of ancient and medieval history, archeology and ethnology: Collection of scientific works], Chernivtsi: Prut, 2004, Vol. 1 (17), P. 216–223; ¹³ Moisei A.A. "Narodni viruvannia bukovyntsiv" D. Dana – sprobna kompleksnoho vyvchennia tradysiinoi kultury rumuniv Bukovyny ["Folk beliefs of Bukovina" D. Dan's: an attempt to comprehensively study the traditional Romanian culture of Bukovina], Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkeolohii y etnolohii [Issues of ancient and medieval history, archeology and ethnology], Chernivtsi, 2004, Vol. 2 (18), P. 182–192; Moisei A.A. Ukrayntsy Bukovyny v etnografycheskykh yssledovaniakh Dymytryia Dana [Ukrainians of Bukovina in the ethnographic studies of Dimitry Dan], Filologie Rusă [Russian philology], București, 2004, A. 20, P. 113–124 [in Russian].

¹³ Moisei A.A. "Narodni viruvannia bukovyntsiv" D. Dana ..., op. cit.

¹⁴ Dan D. Credințe populare bucovinene [Folk beliefs of Bukovinians], Gazeta Bucovinei [Bukovinian newspaper], 1894, A. 4, N. 30, P. 1-2; N. 63, P. 1-2; N. 67, P. 1-2; N. 70, P. 1-2; N. 74, P. 1-2; N. 79, P. 1-2; N. 84, P. 1-2; N. 97, P. 1-2; N. 99, P. 1-2; 1895, A. 5, N. 2, P. 1-2; N. 5, P. 1-2; N. 12, P. 1-2; N. 17, P. 1-2; N. 19, P. 1-2; N. 23, P. 1-2; N. 30-31, P. 2; N. 32, P. 1-2; N. 37, P. 1-2; N. 40, P. 1-2; N. 43, P. 1-2.

демонструючи епізоди вчинків людей цього регіону в різних життєвих ситуаціях. Притому автор не претендує на охоплення всієї тематики, а подає “зріз” ментальності в певному часовому сегменті, як людина, що жила в тому середовищі.

На відміну від інших дослідників етнографії Буковини цього періоду, Д. Дан зібрав багато обрядів і вірувань, пов'язаних з ініціацією хлопців і дівчат у другій половині XIX ст., зокрема в його статтях знаходимо детальний опис ритуалу “**виходу дівчини на танець**”, що в різних місцевостях Буковини мав різні назви. Сама участь у забавах і танцях мала для дівчини дуже важливе значення, адже лише там молодь мала змогу привселюдно зустрітися, там ішла прихована конкуренція за відвойовування уваги хлопців. Дівчина, з якою хлопці найчастіше танцювали на майдані у центральній частині села, тобто була в центрі уваги парубків, мала найкращі шанси вийти заміж. Крім того, її соціальний статус зростав.

У центрі кожного румунського села, як і у багатьох українських, був майдан, де відбувалися свята, танці тощо. Він називався “ватра жокулуй”, “толоакє” або “ла хоре”. У цьому місці молодь вела хороводи і танцювала. Майже все село збиралося спостерігати за танцями. Тобто, якщо дівчину не запрошували до танцю, це бачили всі, і цей факт був приводом для обговорення та пліток.

Для попадання на танці в центрі села для дівчат існував ще обряд виведення дівчини на танець (scoaterea la joc). Згідно з цим ритуалом ініціації дівчина не мала права танцювати на “ватра жокулуй”, на весіллях, хрестинах тощо, поки не виконала його¹⁵. Отже, участь сільської дівчини в танцях була не простою забавою, а важливим етапом до одруження. Цим і пояснюється велика кількість вірувань дівчат, пов'язаних з танцями, зареєстрованих Д. Даном. Наведемо кілька прикладів: “вірили, якщо під час підмітання у хаті дівчина припинить це робити хоч на мить, то парубок залишить її посередині танцю” (№ 123). Дівчата, які хотіли домогтися уваги хлопців, вмивалися водою, якою промивали язик церковного дзвона, і вірили, що про них будуть знати так далеко, як чути його дзвін, і дівчина буде чистою, як дзвін (№ 462).

Д. Дан записав також обряди дівчат на виданні, які ставили собі за мету “отримати першість на сільських танцях” або “приворожити” хлопців. “А ті дівчата, які бажають бути першими на танцях, брали квітку, названу “тоаіє”, тричі клонилися до землі, цілували її та казали: *Тоаіє чесна з правої руки, всі на бік, я попередю!*” (№ 658). А ті, які намагалися сподобатися парубкам, ідучи на танці, “мали при собі голову зозулі, вірячи, що в такому разі вони будуть у центрі уваги і запрошені хлопцями до танцю” (№ 718). Народознавець навіть зафіксував окремий ритуал приготування цього об'єкта магічної дії: потрібно “вполовати зозулю перед Зеленою неділею, засмажити її та з'їсти без хліба і солі, а зозулину голову завжди носити при собі. Тоді твоєму слову всі будуть вірити” (№ 720). З цієї ж серії магічних обрядів наведений такий: якщо дівчина хоче бути запрошена на танець певним хлопцем, а пізніше стати його дружиною, тоді “у суботній вечір вона брала ніж і

встромлювала його у землю біля одного з рогів хати, промовляючи певні слова, і вірила, що той парубок буде з нею танцювати і оженився з нею” (№ 828). Або: “дівчина, яка хоче бути запрошена до танцю багато разів, брала горщик з непочатою водою, в який клала васильок, срібну монету і пір'я з хвоста павича, перед тим, як йти на танці, вмивалася тією водою, клала васильок і монету за пояс і була впевнена, що там вона не буде сидіти, а танцювати” (№ 829). Тут вступає в силу непочата вода, яка, за повір'ями, завжди має чудодійний вплив.

У традиційній обрядовості східних романців поряд з освяченою, за церковним обрядом, чудодійною і магічною вважалася **непочата**, жива, мертва, німа, йорданська, зв'язуюча, зустрінута, заговорена, заморожена **вода**. Воду, однак, використовували і на шкоду суперниці. Дімітрій Дан зареєстрував подібний обряд на Буковині: дівчина, яка заздрить іншій через те, що парубки надають їй перевагу на танцях, “брала собаку, вмивала їй писок, потім бризкала цією водою свою суперницю, приговорюючи: *“щоби так дивилися на Н, як дивляться на собаку і щоб вона танцювала тоді, коли пес візьме на танець!”*” (№ 943). Дослідник наводить приклад таких дій і без води. Так, за повір'ями, “коли розпочинали ткати полотно і в'язали нитки у вузли – якраз тоді мало відбутися весілля певної дівчини”, “якщо розв'язати вузол і кинути його у вогонь, то відповідна дівчина не вийде заміж ніколи” (№ 588). Під час ткання дівчата не завжди застосовували магічні обряди проти суперниць, але і позитивні ритуали. Наприклад, коли закінчили ткати полотно, вони “брали ціпки від хрестів полотна, осідали їх і скакали на них верхи тричі по хаті, аби майбутній чоловік не був обірванцем, а їздив верхи, тобто мав худобу і багатство” (№ 921).

Як бачимо, використання непочатої води в обрядах, здійснених дівчатами для успіху на танцях, а отже, і у подальшій долі, були розповсюджені на Буковині досить щільно, про що свідчать і записи інших етнографів. Це стосується і магічних дій з водою (і без води) супроти інших, більш успішних, односельчанок. Записи Д. Дана свідчать одночасно про важливість танців для дівчат у питанні подальшого одруження.

Процес заручин, вінчання і весілля також підпав під уважний погляд Д. Дана. Відзначимо переважання в його записах вірувань, пов'язаних з вінчанням. Це, мабуть, можна пояснити його священницьким саном і великим досвідом проведення вінчань.

Щодо **процесу заручин** у нього записане повір'я, що “якщо під час банкету на честь цього дійства розіб'ється склянка, вірили, що незабаром один з наречених помре” (№ 90). Вірувань, пов'язаних з **вінчанням**, набагато більше. Ставлення до цієї події у буковинців трепетне, вони вважають, що “вінчану пару ніхто не здатний розлучити, хіба що тільки сама смерть” (№ 478). Існувала низка вірувань, покликаних зробити вінчану пару щасливою. По-перше, потрібно було правильно обрати день вінчання. Існувало вірування, що “лише у Неділю і Четвер можна вінчатися, в іншому випадку цей шлюб був би нещасливим” (№ 477). Наречена, одягнена для весілля,

¹⁵ Chekhovskiy I.H., Moisei A.Ie. Dokhrystyanski vytoky ta slovianski paraleli shliubnoi obriadovosti moldavan Verkhnoho Poprutia (na materialakh Novoselytskoho raionu Chernivetskoï oblasti) [Pre-Christian origins and Slavic parallels of the marriage rites of the Moldavians of the Upper Poprut (based on the materials of the Novoselytsia district of the Chernivtsi region)], Chernivtsi: Ruta, 1998, P. 16–18 [in Ukrainian].

сідала на перину, “вірячи, що пізніше в сімейному житті буде жити добре, їй буде “м’яко” (№ 482). Під час вінчання, “коли співають “Ісая танцює”, дружби обсіпали голови наречених цукерками, лісовими горіхами тощо, щоб молодята мали солодке життя і достаток” (№ 433). Вірили і в те, що перед вінчанням молоді повинні скупатися у воді, до якої додають васильок, срібні монети, молоко та мед, “щоб вони були кохані, як васильок, чисті, як срібло, та солодкі, як молоко і мед” (№ 487). А вже коли молоді йшли на вінчання, рекомендували “ставити у візок чи бричку по одній ялиночці, тоді молодята будуть радіти життю, як радіє кожний, коли бачить, особливо зимою, зелену ялину” (№ 486). Вірили, якщо наречена, йдучи на вінчання, “засуне за пазуху маленьке дзеркало і шматочок цукру, а потім додасть у їжу, яку буде вживати свекруха, тоді та буде добре до неї ставитися” (№ 480). Коли молода пара поверталася з вінчання, перед ними виливала повне відро води, щоб все життя їм щастило сповна (№ 667). Але навіть у такі важливі для дівчини дні, вона не мала забувати про свої інтереси. Вірили, “коли наречена наступала на ногу нареченому під час вінчання, тоді вона буде керувати в сім’ї” (№ 118).

Під час вінчання та **весілля** існували певні заборони, які, на думку селян, не можна було порушувати. Так, вірили, що “не можна віддавати комусь річ, яка була на тобі під час вінчання, бо тій людині віддається і щастя, крім того, ту річ можна використати при ворожінні” (№ 366). “Нареченому під час весілля не дозволялося щось брати оголеною рукою, а лише покриваючи її хусткою, у протилежному разі він віддасть своє щастя, та рука стане нечистою” (484). У випадку розривання процесу вінчання, що також траплялося, шукали винних. Найчастіше вина падала на вінчальних батьків. Тому вірили в те, що “якщо наречені вертаються з вінчання не вінчані, їхнім вінчальним батькам не пощастить у господарюванні” (№ 304). До речі, варто сказати, що вінчальні батьки (nunii sei maḡi, cumătrii sei maḡi) виконували роль головних розпорядників на весіллі і наставників у житті молодих. Тому на них лежала відповідальність за проведення весільної процесії, а згодом – за мир і спокій у новоствореній сім’ї. Як пересторога також звучало повір’я: “якщо один із наречених загубить весільну обручку, або вона зломиться, то сімейне життя буде нещасливим, або незабаром шлюб розпадеться через смерть одного з них” (№ 89).

Багато вірувань, записаних Д. Даном, пов’язані з **народженням дитини**. Ця подія дуже важлива в житті кожної сім’ї та громади в цілому, тому вона викликала у буковинців переживання, що віддзеркалені у повір’ях. Це починалося з угадування події. “Вірили, якщо трісне діжка від бочки, то в цій хаті розродиться жінка” (№ 149). Вважали, що не кожний день тижня є однаковим для появи на світ дитини. “Діти, народженні у неділю, вважалися успішними, а ті, що народилися у п’ятницю, безталанними» (№ 141). Вже вдруге пререконуємося, що в народних віруваннях неділя має позитивне забарвлення. Цей день згадано як удачливий і у записках інших етнографів. Були і певні перестороги щодо поведінки вагітної чи жінки, що вже народила. Вірили в

те, що “якщо вагітна жінка з’їсть мак, дитина, яку вона народить, буде мати дуже біле обличчя” (№ 137). Такий колір обличчя для селян указував на кваліть. Здорова дитина повинна мати рожеві щічки. Тому звертали увагу на раціон харчування вагітної жінки та новонародженої дитини. Вважалося, якщо дитину “будуть годувати рибою до того, як вона навчилася розмовляти, то вона залишиться німою” (№ 144). Навіть після народження дитини жінка мала бути дуже обережною у поведінці, інакше малюк міг захворіти. Наприклад, Д. Дан зафіксував повір’я, згідно з яким “жінка, яка шие, лежачи в ліжку після родин, може стати причиною захворювання дитини віспою, і на її тілі залишаться знаки цієї хвороби” (№ 208). А якщо наречена не хоче відразу після весілля народжувати, досягала цієї мети так: “під час вінчання вона ставила за пазуху стільки смажених горіхів, скільки років не хотіла мати дітей, а потім закопувала їх у землю” (№ 479).

Вірили також, коли в одній сім’ї є 7 хлопців або 7 дівчат, “один чи одна з них мають бути “стрігоєм” чи “стрігоайкою” (722). На Буковині серед численних міфологічних істот (“Самка”, “морой” (“мертвець”), “теле” (злі феї) та ін.) були найбільш відомі “стрігоайче” (чол. – “стрігой”, жін. – “стрігоайке”). Це, за визначенням румунського дослідника С.Ф. Маріана, були дуже бридкі крилаті істоти, які викрадали або підмінювали новонароджених дітей. Гілки шипшини або глоду, які ставили у вікно, а також часник використовували як обереги від них¹⁶. Цей злий дух, інколи зображений з хвостом і пов’язаний з дияволом, він займається чаклунством і ворожбою, приносячи оточуючим великі неприємності. До міфічних істот у традиційних віруваннях буковинців відносились і “урсіти” (“віщунки”). Як розповів Д. Дан, на Буковині вірили у те, що на третій день після народження дитини опівночі приходили “урсіти”, які передбачали майбутнє новонародженого (№ 514). Це надприродні сили, які, за повір’ями, визначали майбутні події. В українців – це віщунки, мудреці, пророки, які передбачали майбутнє, вміли ворожити, переконливо говорити, лікувати тощо.

Д. Дан кілька разів згадує обряд “**продажі дитини та зміни його імені**” під час важкої хвороби (№ 252, 460). Записано вірування, згідно з яким, якщо у когось помирили діти, вірили, що “необхідно продати одну дитину комусь через вікно, а після того, як їй змінювали ім’я, повертали назад батькам, тоді ця дитина буде жити”. Інше вірування: “якщо важко хворому помінати ім’я, яке він отримав при хрещенні, той вилікується”.

Більш детально цей обряд описаний в іншого буковинця – С.Ф. Маріана. “Якщо дитина знаходиться під впливом злого духа, – передає етнограф зібрану у буковинок інформацію, – або малюк тяжко хворий, а швидких методів лікування немає, тоді батьки вдаються до обряду зміни імені. Вони вірили, що цей обряд допоможе знешкодити дії злого духа або обійти хворобу”. Дослідник описав також процедуру проведення обряду:

- батьки передавали хвору дитину сусідці чи іншій жінці з села;
- сусідка змінювала ім’я дитини, приходила назад до матері, дарувала їй малюка, називаючи нове ім’я;
- мати спочатку удавала, що не хоче брати малюка, тому що у неї і так багато дітей, а потім піддавалася

¹⁶ Marian S.F. Nașterea la români: Studiu etnografic [Родини у румунів: етнографічні студії], București: Lito-Tipografia Carol Gobl, 1892, P. 88–89 [in Romanian].

умовлянням і брала дитину. Після цього старе ім'я не згадувалося і не повідомлялося сусідам¹⁷.

Ім'я дитині могла змінити і “моаша” (повитуха). Так, до речі, відбулося з дідом проф. А.А. Мойсея. Олександр Герасимович Шкьопу народився літом 1929 р. кволюю дитиною. Рідні боялися, що він помре. Тоді медична сестра-акушерка записала його на своє прізвище – Фирфа. Тільки коли він пішов до школи, у нього було прізвище Фирфа-Шкьопу, а потім він перейшов на своє справжнє прізвище. Так вдалося обманути смерть.

“Продаж дитини”: хвору дитину за символічну платню через вікно передають чужій жінці. Жінка бере дитину, тричі обходить з нею дім, потім заходить до хати через двері. Вона передає дитину матері з новим ім'ям. Такий ритуал покликаний обманути хворобу.

У Д. Дана згадується також повір'я, згідно з яким “коли в певній сім'ї помирали діти, винний у цьому вважався кум, тому потрібно було поміняти кума, і тоді діти будуть жити” (№ 253).

Важливим етапом у житті сільської сім'ї було **хрещення дитини**. Священник Д. Дан записав кілька вірувань, пов'язаних з цим обрядом. Відповідно до одного з них, у домі, де знаходиться новонароджена дитина, “має горіти вночі свічка до хрещення, бо вірили, що у іншому випадку прийдуть нечисті духи і заберуть її” (№ 74). Вважалося що малюки, які померли нехрещеними, стають “мороями” (№ 73). Ті, “які помирали до півночі, забирали з собою хліб і майно батьків, а ті, що помирали під ранок, залишали батькам хліб і майно” (№ 142).

У його записках є також повір'я, за якими нібито можна передбачити майбутнє дитини за його поведінкою під час хрещення в церкві. Вірили, що дитина, “яка плаче під час здійснення таїнства хрещення, буде жити довго” (№ 201). Діти, “які випорожнилися чи помочилися під час здійснення таїнства хрещення, підостаючи, будуть легковажними, житимуть аморально і будуть мати незаконних дітей” (№ 58). На думку буковинців, можна було певними діями сприяти малюку у подальшому житті. Наприклад, якщо “жінка, яка веде свою новонароджену дитину на молитву за очищення, при виході і вході до хати наступила на ніж та вугілля, тоді жодне наврочення та лихо не прилипне до неї та її дитини” (№ 564). У цьому знов угадуються дії магічного характеру.

Багато ритуалів були спрямовані на **захист дитини**, як у лікувальному плані, так і в боротьбі з духами та злими силами. Пуповину новонародженої дитини в'язали “ниткою з осінньої коноплі, а не літньої, бо вірили, що така дитина не буде мати послідовників, тому що літні коноплі не мають насіння” (№ 562). Вважали, “якщо дати новонародженій дитині спочатку кисле молоко, а потім материнське, тоді ця дитина до старості не буде хворіти” (№ 885). Якщо в хаті є маленька дитина, за віруванням, “потрібно увечері спустити фіранки на вікнах, у іншому випадку плач проходить через свічку і дитину, яка потім буде плакати без зупинки” (№ 117). Вірили, що недобре цілувати маленькій дитині ніжку, особливо п'ятку, бо, “підостаючи, вона не буде слухняною, буде нехтувати

батьківськими порадами”(№ 373). А коли у дітей мінялися зуби, їх потрібно кинути на горище, приговорюючи: “*Мишеня, на тобі кістяний зуб, а ти верни мені зуб сталевий*, тоді зуби, які виростуть, будуть дуже міцними” (№ 356).

А коли діти страждали на хворобу, названу в народі “самкою” (“авестіца”, “стріга”), при якій відбувається невільна контракція м'язів – судоми, “купували новий горщик, забирали малюка з корита при конвульсіях, над ним перевертали корито отвором вниз, потім розбивали горщик об лохань, вірячи, що так дитина одужає” (№ 570). Серед записаних Д. Даном вірувань, зустрічається ще один метод лікування дітей від “самки”. Для цього потрібно взяти “дев'ять ніг овець, зварити їх у пісний день у непочатій воді в новому горщику, купати дитину в цій воді до сходу сонця до півдня перед іконами посередині хати і перед заходом сонця біля дверей, після цього негайно вилити цю воду на подвір'я; якщо дитина не одужувала відразу, тоді її купали ще у понеділок, середу та п'ятницю” (№ 571). Кволих дітей рекомендували купати у воді, “до якої додавали *дурнишник колючий* (“holeră”), тоді вони міцніють” (№ 560). Якщо у дитини безсоння, “брали від льохи з поросятами гній так, аби свиня не почула, і клали під подушку дитини, тоді вірили, що вона буде спати добре, як спить поросля” (№ 501).

Поховальний обряд найбільш консервативний серед інших ритуалів. Його досліджували довгі часи на території середньовічної Молдови: від господаря Молдови Д. Кантемира¹⁸ до румунського етнографа з Буковини С.Ф. Маріана¹⁹ у період австрійської Буковини. Тому Дімітрій Дан, записуючи буковинські вірування, звернув увагу в основному на ті елементи, які ще не були описані.

Так, він зафіксував повір'я: якщо людина довго не могла померти, “їй потрібно піднятися з ліжка і сісти на підлогу, тоді вона відразу помре” (№ 583). За іншим віруванням, потрібно було поставити в руки помираючої людини запалену воскову свічку, “якщо ж вона буде відсутня при відході душі, – це велике нещастя, тому що душа залишиться у темряві і не зможе знайти дорогу до раю” (№ 78). А вже після того, як наступить смерть, їй “ставили в руку восковий хрестик, щоб покійника не мучили злі духи” (№ 998). Були зафіксовані також захисні обряди від повторного впливу “смерті”. Після того, як покійника виносили з дому, негайно закривали всі двері й вікна, в іншому випадку “смерть знов заїде до цієї хати і вимагатиме нових жертв” (№ 80). Вірили, що, “влаштуваючи похорони комусь у полудень, душа покійника буде мати достатньо світла для походу в рай” (№ 125), а якщо під час викидання ями для поховання пішов дощ, то “покійник попаде до раю” (№ 440). Зареєстровано також низку магічних практик із речами, що контактували з покійником, які мали здатність як наносити шкоду, так і робити користь. Наприклад, якщо хтось візьме стрічку, яким зв'язували до купи ноги покійника, і кине до чиєїсь хати, “тоді домочадці будуть спати так сильно, що можна винести з хати все; а якщо зв'яжуть нею двері, тоді домочадці не прокинуться, доки хтось не прийде і не розв'яже двері” (№ 551). Або при

¹⁷ Marian S. F. Nașterea la români..., op. cit., P. 222. [in Romanian].

¹⁸ Cantemir Dimitrie principele Moldovei. Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei [Description of the past and present state of Moldova], București, 2007, P. 316–317 [in Romanian].

¹⁹ Marian S.F. În mormântarea la români: Studiu etnografic [Funeral of Romanians: ethnographic studies], București, 1892, 593 p. [in Romanian].

проведенні людини в останню путь довжину покійника міряли ниткою, "аби залишити його щастя в домі" (№ 664). Жезл-підтримка для покійника мав бути таким довгим, як покійник, "бо якщо буде довше, тоді помре ще хтось з хати" (№ 979). Вірили, що той, кому вдалося дістати шматок мотузки, на якій повисівся "продавець тварин, матиме багато покупців і продаватиме добре свій товар" (№ 670). На труну покійнику ставили шматок полотна, зазвичай такої довжини як труна, вірили, що це є "міст, через який померлий пройде до раю" (№ 1000). До речі, до цього часу в румунських селах це полотно, або рушник, називають "мостом" ("pod"). За покійником давали як милостиню і якусь тварину, інакше "тварини в цьому господарстві будуть хворіти" (№ 999).

У світосприйнятті буковинців душі померлих родичів були дійовими особами ритуалів. У переддень всіх зимових свят люди ставили на стіл два хліби, сіль, рибу, пшеницю і склянку води, вірячи, що "вночі приходять покійні члени сім'ї і пригощаються цими стравами" (№ 135).

Досить детально Д. Дан подав вірування, пов'язані з народною медициною. Учений описав народні засоби лікування від таких хвороб, як лихоманка, головний та зубний біль, запалення лімфатичних вузлів, задишка, кашель, дифтерія, жовтуха, запалення мигдаликів, опік, колька, а також від переляку, наврочень тощо. Емпірична народна медицина розвивалась під впливом практики, спостережень над природою, збагачувалась і передавалась із покоління в покоління. Життєвий досвід упевнив людину, що їй корисно, а що шкідливо для здоров'я. Паралельно з раціональними методами лікування, набутими в процесі багатовікового досвіду, побутували магичні способи цілення недуг.

В записках Дана описані профілактичні засоби буковинців кінця XIX ст. Наведемо приклад повір'я про те, "якщо часто зважуватися, тоді це захистить від зараження різними хворобами, від чиряків і заклинань" (№ 109). Вірили, що "той, хто вкусить хліба з місця, де гризла миша, не буде страждати від зубного болю" (№ 224). "Не можна було палити бузину, аби уберегтись від захворювання кутніх зубів" (№ 395). Якщо зуби почали боліти, "потрібно прикласти п'явки до ясен" (№ 822). Якщо людина з'їсть "дев'ять пташок, названих чайками, то він ніколи не постаріє" (№ 732). Казали, що той, хто скупається у Страсну п'ятницю чи на Великдень, буде здоровим впродовж року (№ 922). Коли готують ліки для хворого, "той не повинен знати про них, у протилежному випадку ліки не допоможуть" (№ 509).

Буковинці вірили, що за певними ознаками можна передбачити хворобу чи долю людини. Наприклад, за тим, де вперше навесні побачиш зозулю. А зозуля в традиційних народних віруваннях – це символ суму та вдівства, туги за життям і минулим; провісниця весни, довгого віку і водночас смерті, нещастя. Якщо зозуля буде на зеленому дереві, то людина буде здоровою впродовж року; якщо на сухій гілці – буде цілий рік часто хворіти; а на землі – впродовж року матиме багато турбот і нещастя; коли ж зозуля буде на гнилому дереві – помре в тому році (№ 714-717). Передбачали майбутнє і за тим, коли вперше зустрінеш ластівку. Якщо весною вперше побачити ластівку, "яка сидить і щебече, це поганий знак, цілий рік людина буде хворіти, їй не буде щастити і проти неї будуть зводити наклепи" (№ 748).

У деяких випадках у віруваннях народу є спроби вказати на етіологію певних хвороб. Це стосується вірувань у те, що шкарлупки використаних яєць не можна викидати у вогонь, "інакше згинуть курчата з яєць, які під квочкою, згідно з іншими віруваннями, з їх попелу народжується стригучий лишай" (№ 382). Вважали, що "недобре ступати на те місце, де валявся кінь, тому що можна отримати стригучий лишай або п'яткову шпору (нарив на п'ятці)" (№ 467). А той лишай можна було вилікувати, якщо змастити місце "смолою з люльки чи чубука" (№ 434).

У віруваннях буковинців збережено багато рецептів з народної медицини. Лікували не хімічними препаратами, а природними засобами. Наприклад, вірили в те, що якщо людина, яку наврочено, помісться своєю сечею, то одужає (№ 204). Коли боліли очі, також рекомендували мити їх сечею (№ 814). Від наврочення міг допомогти також часник (№ 267). Він використовувався і в інших мікстурах. Щоб позбутися "великого черв'яка", який завівся у нутрошах, "брали головку часнику, білу цибулю, палаючу головню і розміщували їх на звороті стільця, потім виливали цю воду у склянку і випивали" (№ 695). Щоб очистити організм від глистів, "варили стружку бузини, вистрижену вниз, тоді вони виходили низом, якщо бузину вистрижуть уверх, тоді глисти виходять ротом" (№ 589).

При лікуванні кольки промивали язик церковного дзвона і вмивалися цією водою (№ 461). Д. Дан описав лікування кольки у вухах. На Йордана під час освячення води існував звичай запалювати ганчірки, залишки яких потім "збирали, вірячи, що їхнім димом можна обкурювати тих, у кого кольки у вухах, тоді біль пройде" (№ 492). Ще один універсальний засіб як для ворожіння, так і для лікування – краплі з колеса млина. Вважали, якщо людина чимось хворіє, то необхідно "встати вранці до сходу сонця, одягнути чисту сорочку, взяти з собою новий горщик, який придбаний, не торгуючись, мовчки і потайки наблизитись до млина, набрати краплі води з колеса млина, ними омити все тіло, тоді вона одужає" (№ 543). З тієї ж категорії магичних прийомів – лікування пипоті. Вірили, що пипоть на язиці проходить, якщо той, що його має, каже іншому: "маю пипоть на язиці, а другий питає: коли?, на що перший відповідає: *тепер*, тоді другий плює і каже: *тепер щоб згинув!*, це повторювали тричі" (№ 464). Або: п'яницю можна вилікувати від алкоголізму, якщо "ставити у рот покійнику монету, через три дні виїняти монету з рота покійника і покласти у горілку, потім дати цю горілку випити п'яниці, тоді він зразу вилікується" (№ 545). Пияцтво на Буковині вважалося хворобою, яка дуже важко піддавалася лікуванню, люди були переконані, що її можна вилікувати тільки магичними засобами. Для того, щоб відлучити людину від алкоголізму, треба помістити пляшку горілки у могилу, "де вона буде стояти три доби, потім дати п'яниці випити її, примовляючи: *щоб так Н. пив горілку, як випив покійник*", і ця особа не буде пити горілку більше ніколи (№ 691). Обкурювання димом з певних трав чи інших речей також практикували з надією на одужання. Наприклад, вважали, що нежить проходила, якщо хворого обкурити димом з підпалених пир'їн та васильку (№ 694). За повір'ям, лихоманку можна було вилікувати, якщо хворого обкурити підпаленим гніздом ластівки (№ 753). Мазі та напої від

різних хвороб можна було виготовляти лише тоді, “коли світло згасало, але не тоді, коли воно ставало яскравішим, адже, за повір’ям, і хвороба могла посилитися” (№ 990).

Більшість хвороб лікували природними засобами, які в життєвій практиці комусь і допомагали. Той же алкоголізм лікували не тільки магічними методами. Наприклад, брали серце сороки, висушували, протерали і давали випити разом з горілкою, тоді вірили, що п’яниця вже ніколи не буде вживати алкоголю (№ 713). У народознавчих записах Д. Дана зареєстровано багато таких прикладів. Наведемо лише кілька з них. Вірили, якщо у когось почалася гарячка, “необхідно знайти маленьку рибку, яка знаходиться у нутрошах великої риби, висушити її, розтерти і дати випити цей порошок хворому, тоді гарячка пройде” (№ 506). При порізі пальця наклали на те місце павутину, яка зупиняла кров (№ 526). Коли у когось фурункул не наривав, “брали жабу, розривали її навпіл і прикладали її ще теплою на фурункул”, який потім мав нарвати (№ 527). При радикуліті вважали за потрібне потоптатися по спині хворого ведмедем (№ 535), або змастити поперек топленим смальцем з їжака (№ 688). Вірили, що від жовтяниці хворий вилікується, якщо “з’їсть з чимось міль чи людські воші, випиваючи їх зі скляночки з воску” (№ 555). Щоб вилікувати запалення мигдаликів потрібно було проковтнути 3 квітки зозулиного черевичка (№ 557). При опіку уражене місце змащували жиром з нутроців вівці, “який не був змочений водою, та присипати розтертим у порошок гноєм вівці”. Ще один метод: “брали шматок сала, натиканий вівсом, клали в миску з водою і запальовали овес, потім смалець наклали на опік” (№ 572, 573). Щоб вилікуватися від укусу скаженої собаки, треба “стерти тисову деревину і цей порошок випити з водою чи чимось іншим” (№ 577). Якщо людині погано і вона не може блювати, “потрібно зварити рослину під назвою “Плаун річний” (*Lycopodium annotinum*), налити те варива у ложку розміром з ніготь мізинця і випити, тоді одразу очиститься” (№ 590). Діарею лікували методом, який використовується і в наші дні в сільській місцевості, особливо в горах, – подрібненим сичугом з парним молоком (№ 652). Якщо хтось випив стільки горілки, що вона в ньому “загорілася”, кажуть, що його можна врятувати від смерті, якщо “вижати йому до рота кінський гній” (№ 690). Коли болять очі “використовували маленьку рибу, вибрану з нутроців сома, яку прив’язували ниткою і топили на сонці, потім тим жиром змащували очі і вірили, що вони вилікуються” (№ 693). Серцеву хворобу можна вилікувати, за народним віруванням, смальцем зозулі (№ 723). Коли у когось болить голова “потрібно зловити річну чайку, порізати її та покласти до голови її м’ясо ще теплим, тоді біль пройде” (№ 733). Мозоль, казали, проходить, якщо “взяти ручку копістки, розігріти на вогні і приставити до мозоля” (№ 741). “Собачий смалець, випитий з водою, вилікує від сухот” (№ 781). “Першого травня жінки виходили на галявину, сідали на зелену траву, випивали та їли, після чого викопували зілля Татіна, яке має лікувальні властивості від внутрішніх хвороб” (№ 806). Коли болить голова,

можна прикласти до лоба і шиї листя зеленої або квашеної капусти (№ 815). Той, хто страждає від задишки, вірили, що вилікується, коли “зварить коріння деревію і вип’є це зілля” (№ 817). Кашель проходить, якщо “вишкрібати хрін через терку, змішати його з цукром або медом та з’їсти” (№ 818). Коли на тілі з’явилися чиряки, то “треба вимити коров’ячим молоком все тіло, починаючи зверху вниз, а потім це молоко дати випити сучці, тоді хвороба пройде” (№ 989). Якщо у жінки чи дівчини на тілі з’явилися нариви, то вони лікувались, “вмиваючись непочатою водою, яку потім треба вилити перед сходом сонця на роздоріжжі. Якщо через цю воду першою пройде тварина чи собака, тоді хвороба ні до кого не причепиться, якщо ж пройде людина, тоді вона перейде до неї” (№ 942).

У будь-якому випадку як одні методи лікування (магічні), так і інші (на природних інгредієнтах) іноді давали позитивний результат. Часто вони не допомагали. Але лікування засобами народної медицини диктувалися важкими соціальними умовами життя буковинців XVIII – XIX ст. Голова військової адміністрації Буковини генерал Габріель фон Сплєні 1774 р. писав: “Все, що належало до санітарної служби, було запущене. Здоров’я і життя людей та тварин мали другорядне значення. Ніде, крім Ясс, не було ні цирульника, ні хірурга, ні лікаря взагалі, а про аптеки не було й чути”²⁰.

З часом нічого суттєво не змінилося. У часи, коли Д. Дан збирав буковинські народні вірування, ситуація виглядала так, що далеко не всі хворі на початковому етапі хвороби звертались до лікарів з матеріальних причин, а також через недовіру до лікарів. Подібне ставлення селян до офіційних лікарів було зафіксовано на Буковині оберлейтенантом жандармерії Едуардом Фішером. Він указував на те, що селяни довіряли більше знахаркам. За автором, вони здебільшого звертались до лікарів на завершальному етапі хвороби, коли вона в більшості випадків не піддавалась лікуванню, і хворим було складно допомогти, тому сільські мешканці і зневірювалися в їх ефективності²¹.

При австрійській адміністрації землеробство було розвинене здебільшого у Прут-Дністровському межиріччі, в гірській частині переважало скотарство. Там вирощували велику рогату худобу, овець, коней місцевої породи і отримували молоко, бринзу, сир, вовну, шкіру. Вся ця продукція йшла як для власного споживання, так і на продаж. Тобто тварини відігравали дуже важливу роль у житті селянина. І це не могло не залишити свій слід у повір’ях буковинців.

Д. Дан зареєстрував кілька вірувань для захисту тварин переважно від злих духів. Селяни вірили, що якщо прокинутися в день св. Георгія до сходу сонця та насипати навколо корови мак, “тоді ніхто не зможе відібрати молоко від тієї корови, подібно до того, як ніхто не спроможний зібрати весь розсипаний мак” (№ 139). У надвечір’ї того же свята на ворота і на стайнях ставили борозни з зеленою травою та гілки верби, вірячи, що, роблячи це, “ісле не відберуть молоко від корів, а стрігоайки не зіпсують сон дітей, мрії дівчат та щастя парубків” (№ 485). У день св. Андрія хрестили кашником двері та вікна, вірячи, що потім ніхто не

²⁰ Habriiel fon Spleni. Opys Bukovyny [Description of Bukovina], Perklad z nimetskoj, peredmovia i komentar O.D. Ohuia, M.M. Saika, Chernivtsi: Ruta, 1995, P. 37 [in Ukrainian].

²¹ Naseleennia Bukovyny (Bevolkerung der Bukowina) [Population of Bukovina], Per. z nim. F.S. Andriitsia, A.T. Kvasetskoho; peredm. V.M. Botushanskoho, Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 2000, P. 74–75 [in Ukrainian].

зможє відібрати молоко у корів цього дому (№ 268). Коли бажаєш, щоб корова давала багато молока і щоб у неї ніхто не відібрав молоко, "треба жати траву влітку на 9-ти готарях, висушити її та зберегти, доки корова не отелиться, тоді дати їй цю траву з'їсти" (№ 801). А у чорної корови, за віруванням, "стрігоайки" не можуть відібрати молоко (№ 520). Кажали, що корова, від якої відібрали молоко, "знає ту людину і, будучи вільною, йде і реве біля воріт цієї людини, вимагаючи повернути його" (№ 939). Селяни були впевнені, що "стрігоайки" до Зелених свят мають силу відібрати молоко, відібрати врожай дерев тощо, "а після того дня їх сила закінчується, від чого вони між собою сваряться і навіть плюють одна на одну, а коли цей плювок падає на якусь лікувальну траву, то при її використанні проти певної хвороби вона вже не допоможе" (№ 974).

В часи австрійської влади діяла система ветеринарної служби. Проводились певні дії з профілактики таких хвороб тварин, як сибірка, чума і бешиха. Ветеринарному контролю піддавалися тварини, що перетинали митницю в Новоселиці чи продавалися в Садгорі, яка до 1881 р. була одним з великих міжнародних центрів продажу худоби²². Але в селах, особливо в горах, селяни не мали змоги звернутися до ветеринарів. Тому давні повір'я, часто містичного характеру, практикувалися масово. Академік Д. Дан у своїй праці описав лише маленьку частину цих вірувань. В інших працях він повертався до цієї тематики.

Низка вірувань буковинців з колекції народознавця Д. Дана висвітлює **передбачення за випадковими подіями, заборони, магичні дії** з метою уникнення небезпеки або наведення її на іншу особу.

Людина дуже допитлива істота. Вона бажає зазирнути в майбутнє, дізнатися, що буде з нею чи з членами сім'ї згодом. Оскільки це неможливо, вона вдається до угадування за випадковими подіями, як ми бачили в повір'ях з календарної обрядовості при передбаченні погоди. Так, вірять у те, що "недобре ручкаться з кимось через поріг або навхрест, одна з цих осіб може померти" (№ 61). Якщо перед кимось "розлилась склянка з якоюсь рідиною, тоді вірять, що та особа незабаром вийде заміж або ожениється" (№ 87). Розбите в хаті дзеркало – там незабаром відбудеться смертний випадок (№ 91). Вірили в те, що в домі, в якому є чорний півень, пес та кішка, нещастя зачастить (№ 92). Коли "перевертають мамалігу з чавунного чи глиняного казанка на дерев'яний кружок, і вона тріскається на частини, хтось із цієї сім'ї розлучиться" (№ 98). "Якщо дівчина облизувала дерев'яну копістку, якою терли мак, вірили, що вона буде мати лисого чоловіка, якщо це робить парубок, то він буде мати подібну дружину" (№ 104).

За повір'ями, людина могла якось уплинути на майбутнє своїми діями або уникнути небезпеки. Дуже часто ці вірування засновані на магії, або вірі в нечисту силу. Наприклад, коли бажаєш завжди мати в хаті гроші, "треба прибити цвяхом монету до порога" (№ 93). Коли горить хата і є небезпека поширення вогню, "треба обов'язково ходити навколо сусідніх хат з трійцею (Йорданська свічка), і тоді вони будуть захищені від вогню" (№ 108). Щоб закрити рот ворогам, "коли починають ткати полотно, в'яжуть нитки у вузли" (№ 587). Щоб порушити мир у хаті свого ворога,

"беруть жменю землі на тому місці, де дві собаки гризлися, кидають навздогін відповідної особи, яка потім так свариться з членами своєї сім'ї, як ті собаки" (№ 680). Якщо люди мають до когось відразу, то ця людина може позбавитися її тоді, коли "візьме з підйомного запору шлюзу млина дев'ять трісок, покладе їх у воду намокнути, візьме воду у цівку, підійде до тих людей, які його ненавидять, вилле біля них ту воду, примовляючи: *нехай зупиниться ненависть людей до мене, як зупиняється вода о загату млина*" (№ 768). "Коли готуються до снування ллють воду на снувальний барабан, щоб витерти ледарство і ткацтво йшло так швидко, як іде брехня селом та пір'я водою" (№ 896).

З огляду на вищезазначене, що людина може своїми діями впливати на майбутню долю, у традиційному суспільстві Буковини була вироблена ціла низка заборон (табу). Їхня недооцінка або нехтування заборонами могла мати, за повір'ями, негативний результат для людини. Крім магичної складової таких вірувань, вони іноді відігравали і виховну роль у громаді. Згідно із записами Д. Дана, селяни вірили, що "недобре підмітати увечері, також виносити сміття з хати, бо в іншому випадку підмітається і виноситься щастя назовні" (№ 94). Або: "якщо у п'ятницю стара дівка постриже нігті, тоді вона не вийде заміж ніколи" (№ 97). У переддень свят, коли готували пшеницю з маком, "недобре куштувати з нього до вечері, бо в протилежному випадку того будуть кусати блохи цілий рік" (№ 215). У перший тиждень великого посту "не можна ткати, бо вважали, що на ніч прийде св. Тоадер і сплутає ремізки" (№ 248). Вірили у те, що "недобре ходити в північ, тому що тоді зустрічають людину нечисті духи і ведуть її втопити до коловороту або, щонайменше, кинуть у колючки, щоб над нею позбиткуватися" (№250). "Якщо хтось вночі кличе з-за вікна, не потрібно відповідати, ні виходити назовні на перший голос, бо може покалічитися, померти, або оніміти, тому що той, хто кличе, є нечистим. Якщо ж на подвір'ї кличуть тричі, тоді можна відповісти чи вийти надвір, бо він є чистим" (№ 579).

У "Народних віруваннях буковинців" є кілька прикладів, які розкривають світоглядні уявлення людей тієї епохи, в яких зберігалися ще анімістичні погляди. Тобто віра в те, що предмети, природні явища, тварини або люди наділені душею. Вони припускали, що коню, поки живе, "людина здається за розміром велетнем, тому він йому підпорядковується, і тільки коли помирає, бачить його справжню величину, жалкуючи, що слухався людини" (№ 375). Згадаємо також корову, яка знає людину, що відібрала у неї молоко, і йде до неї. Віра в чудодійну силу певних трав також належить до первісної доби. Вона, однак, збереглася до кінця XIX ст. і навіть довше (до середини XX ст.). Вірили, що той, хто володіє залізною травою, торкаючись будь-якого замка, відкриє його (№ 550). Кажали, що "грабіжники ставлять під язик "зілля розбійника", яке дуже рідко зустрічається і росте в чистих місцях, воно їм допомагає відкрити будь-які двері і все, що вони вкрали, ніколи не знайдуть" (№ 955).

Священник Д. Дан зареєстрував не дуже утішні для духовництва вірування буковинців. Якщо сільський житель, пише він, зустрічає в дорозі священника, каже, що "це принесе йому невдачу і вірить у те, що якщо

²² Melnyk P.H., Sopilnyk H.M. *Istoriia veterinaryanoi medytsyny Bukovyny* [Історія ветеринарної медицини Буковини], Chernivtsi: Prut, 2005, P. 18–19 [in Ukrainian].

перейде дорогу впоперек зможе покращити наслідки цієї зустрічі” (№ 61). Ще одне повір'я: “Коли хтось зустрічає на своєму шляху священника, вважає, що це поганий знак і вірить, що може пом'якшити наслідки цієї зустрічі, коли кине священнику навздогін голку, шпильку, солому або щось інше” (№ 124). У такому відношенні до християнського кліру вбачаються наслідки вікового протистояння язичництва з православ'ям.

Господарські турботи (спорудження хати, ведення господарства, перший вихід з плугом у полі) також породили цілий комплекс вірувань. Вони не залишились поза увагою дослідника, який зафіксував народні вірування населення Буковини кінця XIX ст., чим доповнив колекцію етнографічних відомостей своєї епохи разом з іншими дослідниками.

Висновки. “Народні вірування буковинців” Дімітрія Дана привертють нашу увагу не вперше, тому що тематика його етнографічного дослідження широка.

Наші попередні роботи не охопили їх комплексно. У запропонованій статті ми спробували проаналізувати записи дослідника у сфері сімейної обрядовості (участь дівчат у танцях, значення непечатої води, процес заручин, вінчання, весілля, народження дитини, її захист, хрещення), поховального обряду, народної медицини, захисту тварин тощо.

Дослідження підкріплено перекладом вірувань з румунської мови, пов'язаних з народною медициною.

Праця “Народні вірування буковинців” не була видана окремою книгою, тому не має систематизації, але широко розкриває вірування людей цього регіону майже в усіх сферах життя традиційної громади. Вона дозволяє створити певне уявлення про світогляд людини тієї епохи і відстежити процес її еволюції. Вона доповнює етнографічні дані, зібрані на Буковині іншими етнографами. Ця праця цінна ще й тим, що написана людиною, яка жила в тому середовищі багато років і досконало знала звичаї та обряди народу.

ДОДАТКИ

Додаток № 1

Foița Gazetei Bucovinei.

Credințe populare bucovinene adunate de **Dimitrie Dan** paroh în Lujeni.

Листок “Буковинської газети”.

Буковинські народні вірування, зібрані **Димітрієм Даном** – священником з Лужан

60 вірувань, пов'язаних з народною медициною²³.

224. Se crede, că dacă mănâncă cineva pâine din locul ros de șoareci, apoi nu va avea dureri de dinți.

224. Вірять, що той, хто вкусить хліб у місці, де гризла миша, не буде страждати від зубного болю.

356. Se crede, că dacă le cad copiilor dinții, e bine să-i iae și să-i arunce în pod, zicând: *Șorecuț, na-ți un dinte de os și tu dă-mi unul de oțel, ș-apoi dinții ce li-or crește vor fi foarte tari.*

356. Вірять, коли у дітей міняються зуби, треба їх кинути на горище, приговорюючи: “*Мишеня, на тобі кістяний зуб, а ти верни мені зуб сталевий*”, тоді зуби, які виростуть, будуть дуже міцними.

382. Cojile de ou nu se aruncă în foc crezându-se c-apoi ar peri puii din oule de sub closce, după alții, că din cenușa lor se naște pecingenea.

382. Шкарлупи використаних яєць не викидають у вогонь, вірячи, що тоді загинуть курчата під квочкою, згідно з іншими віруваннями – з їхнього попелу народжується стригучий лишай.

395. Lemnul de soc nu-l arde nime, crezându-se, că la dincontra respectivul ar ave durere de măsele.

395. Бузину ніхто не палить, інакше у тієї людини зіпсуються кутні зуби.

434. Se crede, că pecinginea se lecuiesce ungându-se cu smoală din lulea sau ciubuc.

434. Вірять, що стригучий лишай пройде, якщо змазати його смолою з люльки чи чубука.

460. Poporul crede, că dacă dă unui greu bolnav un alt nume, decum are el din botez, acela se va însănătoșa.

460. Народ вірить, якщо важкохворому поміняти ім'я, яке він отримав при хрещенні, тоді він вилікується.

461. Se crede, că dacă are cineva junghiuri este bine a spăla limba clopotului bisericii și apoi a se spăla cu acea apă.

461. Вірять, що при кольках потрібно промити язик церковного дзвона й умитися цією водою.

464. Se crede, că pușcheiul de pe limbă se trece, dacă cel ce-l are spune altuia: *am pușcheiu pe limbă*, ear celălalt întrebă: *când?* la ce primul zice: *acum*, ear al doilea scuipesce și zice: *acum să peară!*, cea ce trebuie să se facă de trei ori.

464. Вірять, що пипоть на язичці проходить, якщо людина, яка його має, каже іншій: *маю пипоть на язичці*, а та питає: *коли?*, на що перша відповідає: *тепер*, тоді друга плює і каже: *тепер, щоб згинув!*, це треба повторювати три рази.

467. Se crede, că nu este bine a călca în locul unde s-a tologit vre-un cal, căci la dincontra ar căpăta pecingini, după alții trântitură (buboia pe călcăiu picioarilor).

467. Вірять, що недобре ступати на те місце, де валявся кінь, у іншому випадку можна отримати стригучий лишай або – п'яткову шпору (нарив на п'ятці).

479. Se crede, că mireasa, care voiesce să nu aibă curând copii, i-și ajunge acest scop, dacă ie la cununie în sân atâte nuci fripte, pe care apoi le-ngroară în pământ câți ani voiesce să fie fără de copii.

479. Вірять, якщо наречена не хоче одразу мати дітей, тоді під час вінчання вона ставить за пазуху стільки смажених горіхів, скільки років не хотіла б бути мамою, а потім закопує їх у землю.

²³The Romanian text is presented in the style and grammar of 1894–1895.

492. În ziua de Iordan pe timpul sințirei apei este obiceiul de a aprinde nisce petice, a căror rămășiți se strâng, crezându-se că ele ar fi de leac când se afumă cu ele cei ce au junghiuri în urechi.

492. На Йордана під час освячування води існує звичай запалювати ганчірки, їхні залишки збирають, вірячи, що їхнім димом можна обкурювати тих, у кого кольки у вухах, тоді біль пройде.

501. Se crede, că dacă un copil noaptea nu poate dormi, apoi e bine a lua de la o scroafă cu purcei baligă de-a purceilor așa ca să nu simțească scroafa, și să se puie sub perina copilului și apoi el va dormi așa de bine cum dorm purceii.

501. Вірять, що коли дитина вночі не може спати, треба тихо взяти від льохи з поросятами гній, щоб свиня не почула, і покласти під подушку дитини, тоді вона буде спати так добре, як спить порося.

506. Se crede, că dacă la apucat pe cineva frigurile este bine a lua un pesce mic aflat în măruntaele altui mai mare, a-l usca, pulverisa și-apoi a be acel praf și frigurile îl vor lăsa.

506. Вірять, якщо у когось почалася гарячка, треба знайти маленьку рибку у нутрощах великої риби, висушити, розтерти і потім дати випити цей порошок хворому, тоді гарячка пройде.

509. Se crede, că dacă se face vre-un leac pentru un bolnav apoi acela nu trebuie să scie de dânsul, căci la dincontra nu folosesce.

509. Вірять, коли готують якийсь ліки для хворого, той не повинен знати про них, інакше ліки не допоможуть.

526. Se crede, că dacă se taie cineva la vre-un dejet apoi e bine a pune pe locul tăiet painginiș, care astâmpără curgerea sângelui.

526. Вірять, що при порізі пальця треба накладати на те місце павутину, яка зупинить кров.

527. Se crede, că dacă are cineva vre-un buboi, care nu vre să spargă, apoi se ie o broască se frânge în două și se pune încă fiind caldă și sângerândă pe buboi, care apoi se sparge.

527. Вірять, якщо у людини не дозріває фурункул, треба взяти жабу, розірвати її навпіл і прикласти ще теплою на фурункул, який потім нарыває.

535. Se crede, că dacă are cineva durere de șele este bine ca ursul să-l calce și-apoi îi vor trece durerea.

535. Вірять, якщо у людини хвора спина, то треба, щоб на неї наступив ведмідь, тоді біль пройде.

543. Se crede, că dacă suferă cineva de vre-o boală, apoi este bine să se scoale înainte de răsăritul soarelui, să se îmbrace într-o cămeșă curată, să iee o oală nouă, pe care a plătit cât i s-a cerut pe ea, și să meargă la moară fără să vorbească ceva sau să fie văzut de cineva și să iee stropi de pe roata morii cu care să se spele pe întreg trupul, și-apoi se vindecă.

543. Вірять, якщо людина чимось хворіє, то треба встати вранці, до сходу сонця, одягнути чисту сорочку, взяти з собою новий горщик, за який заплачено, скільки просили, мовчки і щоби ніхто не бачив піти до млина, набрати краплі води з колеса млина, ними омити все тіло, тоді вона одужає.

545. Se crede, că pentru a dezbara pre un bețiv de băutura rachiului easte bine a pune unui mort un ban în gură, care a treia zi scoțindu-se din gura lui să se spele și să se puie în rachiul și-apoi să se dee bețivului să bee din el și îndată se va vindeca de patima sa.

545. Вірять, що від алкоголізму можна вилікувати так: поставити у рот покійнику монету, через три дні вийняти її і покласти у горілку, потім дати цю горілку випити п'яниці, тоді він одразу вилікується.

555. Cel ce are gălbănări se vindecă dacă i se dă să înghițească cu ceva molii sau păduchi de om în vre-o băătură dintr-un păhăruț de ceară.

555. Людина може вилікуватися від жовтяниці, якщо з'їсть міль чи людські воші, запиваючи їх зі склянки з воску.

557. Spre a fi scutit de gîlci este bine aînghiți 3 flori de cioboțica cucului.

557. Щоб вилікувати запалення мигдаликів, треба проковтнути 3 квітки зозулиного черевичка.

560. Copiii cei slabi este bine ai scălda într-o scăldătoare făcută din spini de holeră și-apoi se întrarmează.

560. Кволих дітей добре купати у відварі з нетребою колючою, тоді діти міцніють.

562. Buricul unui copil nou născut se leagă cu o ață de cânepă de toamnă și nu de vară, căci se crede, că în alt fel acei copii nu vor ave urmași așa cum cânepa de vară n-are semântă.

562. Пуповину новонародженої дитини в'яжуть ниткою з осінньої коноплі, а не літньої, бо вірять, що така дитина не буде мати послідовників, тому що літні коноплі не мають насіння.

570. Dacă au copii samcă, se cumpără o oală nouă, se ie copilul tocmai când are convulsii din covată și deasupra lui se întoarce covata cu gura în jos, apoi se isbesc oala de ea și făcându-se așa se crede, că se vindecă.

570. Коли діти хворіють на самку (авестица, стріга) купують новий горщик, забирають малюка у конвульсіях з корита, над ним перевертають корито отвором униз, потім розбивають горщик об лохань, вірячи, що така дитина одужає.

571. Spre a vindeca copiii de samcă este bine de a lua nouă picioare de oaie a le fierbe într-o zi de post cu apă neîncepută într-o oală nouă și ai scălda înainte de răsăritul soarelui înainta icoanelor, înainte de amiază-zi în mijlocul casei și înainte de apusul soarelui lângă ușa și apoi imediat să se verse scăldătoarea afară; dacă nu se vindecă de odată, apoi se mai scaldă ast-fel luna, miercurea și vinerea.

571. Щоб вилікувати дитину від самки, треба взяти дев'ять овечих ніг, зварити їх у пісний день у непочатій воді в новому горщику, скупати дитину до сходу сонця перед іконами до півдня посередині хати і перед заходом сонця біля дверей, після цього швидко вилити цю воду на подвір'я. Якщо дитина не одужала одразу, тоді її купують ще у понеділок, середу та п'ятницю.

572. Dacă se frige cineva cu foc este bine a se unge cu său nemuiet în apă de rarunchiul oaei și a se presăra cu baligă de oaie pulverisată.

572. При опіках треба змастити уражене місце жиром з нутрощів вівці, який не був змочений водою, та присипати розтертим у порошок овечим гноєм.

573. Arsura de foc se tămăduiește luând o bucată de slănină și vărându-se în ea ovăș care apoi se pune într-o strachină cu apă și se aprinde ovășul, untura apoi se pune la arsură.

573. Опік лікують так: беруть шматок сала, натиканий вівсом, ставлять його у миску з водою і запалюють овес, потім

577. Spre a fi lecuit de mușcătură de câne turbat trebuie a pulveriza lemn de tisă și a be acel praf cu apă sau cu alta ceva.
577. Щоб виликуватися від укусу скаженої собаки, треба стерти тисову деревину, і цей порошок пити з водою чи чимось іншим.
583. Dacă cineva nu poate muri să se rădăce din pat și să puie jos, ș-apoi îndată va muri.
583. Якщо людина не може померти, її треба піднятися з ліжка і сісти на підлогу, тоді вона одразу помре.
589. Limbricii se pot curăți fierbând mîzgă de soc strujită-n jos, ș-apoi e ies în jos, dacă socul se strujește-n sus, apoi limbricii ies pe gură.
589. Щоб очиститися від глистів, треба варити стружку від бузини, вистрижену вниз, тоді вони виходять низом, якщо бузину стрижуть уверх, тоді глисти виходять ротом.
590. Făcându-se cuiva rău și neputând să verse este bine a fierbe planta numită cornișor și să toarne din acea fiertură atâta într-o lingură cât ține unghia mezinului și s-o bee și pe loc se va ușura.
590. Якщо людині погано, але вона не може блювати, треба зварити плаун річний (*Lycopodium annotinum*), налити того відвару у ложку з ніготь мізинця, і випити, тоді одразу очиститься.
625. Dacă are cineva pântecărie, apoi e bine să iee cheag freat cu lapte dulce și așa s-a lecuî.
625. При діареї треба випити розтертий сичуг з парним молоком, тоді виликується.
688. Dacă-l doare pre cineva mijlocul, este bine să se ungă cu untură de arici topită și-i trece durerea.
688. Якщо у людини болить попереk, треба змащувати його топленим смальцем з їжака, тоді біль пройде.
690. Dacă a băut cineva atâta rachiu încât se aprinde aceasta întrânsul se zice, că se poate scoate de la moarte, dacă-i scurge în gură baligă de cal.
690. Якщо людина отруїлася горілкою, тобто “загорілася”, кажуть, що її можна врятувати від смерті, якщо вижати її у рот кінський гній.
691. Spre a dezbăra pe cineva de băutul rachiului se zice, că e bine a pune un șip cu rachiu într-un mormânt, unde să stee trei zile și trei nopți ș-apoi să dee aceluia să bee din el zicând: *ășa să bee N. rachiu cum a băut mortul* și respectivul în vechi nu va mai bea rachiu.
691. Щоб відлучити людину від алкоголю, треба покласти пляшку горілки у могилу, де вона має стояти три доби, потім дати п'яниці випити, примовляючи: “Щоб так Н. нив горілку, як випив покійник”, і ця людина не буде пити горілки більш ніколи.
693. Dacă are cineva durere de ochi e bine să iee mântuș adecă un pește mic, carele se află în somn, să se lege c-o ață și să se topească la soare ș-apoi să se ungă cu acea untură la ochi și se va vindeca.
693. Коли болять очі, треба взяти налим (мень) (*Lota lota*), тобто маленьку рибу, вибрану з нутрощів сома, прив'язати ниткою і топити на сонці, потім тим жиром змащувати очі, і вони виликуються.
694. Se zice, că gutunariul se trece, dacă se afumă, cel ce-l are, cu pene și busuioc.
694. Кажуть, що нежить проходить, якщо людину обкурити димом з пир'я та васильку.
695. Dacă are cineva viermele cel mare înlăuntru se poate cotorosi de el, dacă ia o căciulie de usturoi, o ceapă albă și un cărbune aprins și le pisează pe toate aceste pe dosul scaunului, scurge acea apă într-un păhar ș-apoi o be.
695. Щоб позбутися великого черв'яка у нутрошах, треба взяти головку часнику, білу цибулю і палаючу головню, місити їх на звороті стільця, потім вилити цю воду у склянку і випити.
713. Se crede, că dacă pre cineva nu-l pot desbăra cu nici un mijloc de la băutul rachiului, să iee o inimă de țarcă, s-o usuce, frece și să i-o dee de băut cu rachiu, apoi el de sigur nu va mai be rachiu.
713. Вірять, якщо людину ніяк не можуть відлучити від алкоголю, треба взяти серце сороки, висушити його, розтерти і дати випити разом з горілкою, тоді ця людина більше не буде вживати алкоголю.
715. Dacă vede cineva primăvara pentru întâia dată cucul pe o creangă uscată, apoi se zice, că acela întreg anul va tot boli.
715. Кажуть, хто побачить навесні вперше зозулю на сухій гілці, буде цілий рік часто хворити.
723. Durerea de inimă se poate lecuî, după credința poporului, cu untură de cuc.
723. Серцеву хворобу можна виликувати, за народним віруванням, смальцем зозулі.
730. Dacă i-se dă cuiva păr de capră sălbatică în mâncare, apoi capătă o pântecărie, care-i causează moartea.
730. Якщо людині додають до їжі волосся дикої кози, вона отримає таку сильну діарею, яка приведе до смерті.
732. Se crede, că dacă mănâncă cineva nouă păsărele numite *pescăruși*, acela nu va îmbătrâni.
732. Вірять, якщо з'їсти дев'ять чайок, то ніколи не постарієш.
733. Dacă are cineva durere de cap să prindă un pescăraș, să-l taie și să pună la cap carnea lui încă caldă și-i va trece durerea.
733. Коли болить голова, треба зловити чайку, порізати її і прикласти до голови м'ясо ще теплим, тоді біль пройде.
741. Bătucelul se zice, că se tămăduiesce dacă se pune coada culișerului în foc ș-apoi la bătucel.
741. Мозоля, кажуть, проходить, якщо взяти ручку копістка, розігріти на вогні і приставити до мозолі.
753. Se crede, că frigurile se lecuiesc, dacă respectivul ce le are se afumă cu cuibul unei rândunele.
753. Вірять, що лихоманка минає, якщо хворого обкурити гніздом ластівки.
781. Untură de câne băută cu apă să fie leac pentru oftigă.
781. Собачий смалець, випитий з водою, лікує від сухот.
806. La ziua de întâiu Mai merg femeile în vre-o poeană, unde se așază pe earbă verde, beu și mănâncă ș-apoi sapă earba lui Tatin, care apoi e bună de vătămătură.
806. Першого травня жінки виходять на галявину, сідають на зелену траву, випивають та їдять, після чого викопують зілля Татіна, яке лікує внутрішні хвороби.

814. Dacă dor pe cineva ochii e bine a-i freca cu ud de om.

814. Коли болять очі, їх треба змашувати людською сечею.

815. La cas de durere de cap e bine a pune la frunte și ceafă frunze de curechiu verde sau și murat.

815. Коли болить голова, треба прикласти до лоба і шиї листя зеленої або квашеної капусти.

817. Cel ce are nădușală se lecuiește dacă fierbe rădăcina de coada șoarecului și be acea zamă.

817. Людина, що страждає від задишки, може вилікуватися, якщо зварить коріння деревію і вип'є цей відвар.

818. Tusa se trece dacă se rade hrean pe răzătoare se amestecă cu zahăr sau miere și se mănâncă.

818. Кашель проходить, якщо вишкрібти хрін через терку, змішати його з цукром або медом та з'їсти.

822. Durerea de dinți se vindecă dacă se pun lipitori la gingini.

822. Зубний біль лікується прикладанням п'явок до ясен.

878. Se crede, că nu e bine a se culca cu fața-n sus, c-apoi diavolul i-se pune ca o peatră pe piept, așa că nu se poate scula.

878. Вірять, що недобре лягати спати на спині, бо тоді диявол кидає каменем у груди так, що і не встанеш.

885. Dacă se dă unui copil nou născut întâiu lapte acru ș-apoi abie să sugă, acel copil până la bătrânețe nu va fi nici când bolnav.

885. Якщо дати новонародженій дитині спочатку кисле молоко, а потім материнське, тоді ця дитина до старості не буде хворіти.

898. Dacă o femeie este bolnavă și crede, că i-a făcut alta apoi o cheamă pe respectiva la sine și dacă îi dă ea celei bolnave apă de băut din mâni, apoi ea se însănătoșează.

898. Якщо якась жінка захворіла і вірить, що їй наврочила інша жінка, тоді кличе її до себе, якщо та дасть хворій напитися води з рук, вона одужає.

922. Se zice, că cel ce se scaldă în vinerea mare sau paști, este sănătos peste tot anul.

922. Кажуть, що той, хто купається у Страсну п'ятницю чи на Великдень, буде здоровим цілий рік.

942. Dacă are vre-o femeie sau fată nisce bube pe trup, apoi se vindecă spălându-se cu apă neîncepută, care apoi trebuie a o turna înainte de răsăritul soarelui în crucile drumului, dacă trece peste acea apă mai întâi o vită sau câne, apoi boala ceea nu se prinde de nime, dacă trece însă un om, apoi se prinde de dânsul.

942. Якщо у жінки чи дівчини на тілі з'явилися нариви, то вони лікуються, вмиваючись непочатою водою, яку потім треба вилити перед сходом сонця на роздоріжжя. Якщо через цю воду першими пройдуть тварина чи собака, тоді хвороба ні до кого не причепиться, якщо ж пройде людина, тоді вона перейде до неї.

989. Dacă are cineva buboacie pe trup e bine să se spele cu lapte dulce pe trup încerpând de la frunte în jos ș-apoi să dea acel lapte unei cățele de băut și se va vindeca.

989. Якщо на тілі з'явилися чиряки, тоді треба вимити коров'ячим молоком все тіло зверху вниз, а потім це молоко дати випити сучці, тоді вилікується.

990. Unsori și băuturi în contra boalelor se fac numai când scade lumina, și niciodată când crește lumina, căci în timpul din urmă boalele ar crește.

990. Мазі та напої від хвороб можна робити тільки тоді, коли світло згасає, їх заборонено робити, коли світло стає яскравішим, адже в такому випадку хвороби посилюються.

A. Moysey, A. Moisey. The rites and beliefs of the romanians in Bukovina D. Dan "Folk beliefs of bukovyna" study) Abstract. This study is aimed at analyzing the work of Dimitri Dan "Folk beliefs of the Bukovinians", which is published in issue 21 of the "Letter of the Bukovinian Paper" during 1894–1895. Dan's research issues are little known in Ukraine, due to the lack of translations and publications, which are not easy to find in Ukrainian historical and ethnological libraries. The aim of the article is a comprehensive study of the rites and beliefs of the Romanians in Bukovina, using the work of D. Dan "Folk beliefs of Bukovina": maternity, family, funeral rites, folk medicine, occasional customs and rites and more. The **research methodology** is based on analysis, historical approach and translation from Romanian. **Conclusions.** The proposed article analyzes the researcher's records in the field of family rituals (girls' participation in dances, the role of unborn water, the process of engagement, wedding, wedding, birth, protection, baptism), funeral rites, folk medicine, animal protection and more. The study includes also translations from Romanian of the original beliefs and texts of the description of the rites, which are associated with folk medicine. **The novelty** of presented texts from D. Dan's work is also based on the cites of the not published manuscript. The presented study helps to create a certain knowledge about the worldview of a man of that time and the processes of its evolution. The article complements the ethnographic data collected in Bukovina by other scholars. This research is also valuable because it was written by a scholar, who lived in that environment for many years and knew perfectly the customs and rituals of the Romanians.

Keywords: Dimitri Dan, "Folk beliefs of Bukovynians", beliefs, family rituals, funerals, folk medicine.

Moisey Antonii – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету.

Moisey Antoniy – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of the Bukovinian State Medical University.

Moisey Arkadii – заслужений вчитель України, у 1984–2000 рр. очолював районне методичне об'єднання вчителів історії, суспільствознавства та основ держави і права, директор департаменту освіти Румунського культурного центру «Євдоксіу Хурмузакі», краєзнавець, автор 7 книг з історії рідного краю.

Moisey Arkadiy – is an honoured teacher of Ukraine. In 1984–2000 he headed the district methodological association of history teachers, social sciences and foundations of state and law, the director of the department of education of the Romanian Cultural Center Eudoksiu Hurmuzaki, ethnographer, the author of 7 books on the history of his native land.

Received: 18.10.2021

Advance Access Published: December, 2021

© A. Moysey, A. Moisey 2021